

*Бродюк Юлія Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра української і зарубіжної літератури
та методики навчання
Університет Григорія Сковороди в Переяславі*

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ Р. М. РІЛЬКЕ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Вивчення творчості письменника, його біографії в контексті історичних особливостей часу, в якому жив митець, а також літератури та культури, на наш погляд, має важливе значення. Культурологічний підхід дозволяє глибше зрозуміти твори письменника, їх національну своєрідність та взаємозв'язок із історичними традиціями народу. Питання культурологічної моделі вивчення художнього твору є актуальною методичною проблемою. На сторінках літературного твору письменник відображає конкретну історичну епоху, її культуру, власний світогляд та біографію. Через те, важливу роль у тлумаченні та розумінні художнього тексту відіграє здатність читача узагальнити біографічні, інформаційно-допоміжні матеріали.

Культурологічний підхід в освіті та, зокрема, під час вивчення літератури, досліджували Н. Гоголь, М. Бастун, В. Братко, О. Листопад, С. Машкіна, В. Снегір'ова, Т. Усатенко, Л. Хомич, Т. Шахрай та ін. У працях дослідників доведено, що культурологічний підхід сприяє літературному й загальнокультурному розвитку учнів. Можемо стверджувати, що посилений інтерес до навчання літератури у культурологічному контексті сприяє поглибленню знань учнів про світогляд письменника, важливі події з його життя; діти краще розуміють тематику твору, його проблематику.

Згідно програми із зарубіжної літератури для профільного рівня творчість Р. М. Рільке вивчають в одинадцятому класі, зокрема поезії «Згаси мій зір...», «Орфей, Еврідіка, Гермес», збірку «Сонети до Орфея». Значна увага зосереджена на своєрідності поглядів і поетиці Р. М. Рільке; діалозі ліричного героя з Богом («Згаси мій зір...»); переосмисленні античних міфів у віршах

митця («Орфей, Еврідіка, Гермес», збірка «Сонети до Орфея»); філософському характері і художній довершеності лірики поета.

Вірш «Орфей, Еврідіка, Гермес» Р. М. Рільке написав, коли йому було двадцять дев'ять років. Прообразом Еврідіки стала муза та кохана Лу Андреас-Сальоме. Вона була старша за Р. М. Рільке на чотирнадцять років. Мала неординарну біографію: народилася в Петербурзі у родині французького генерала та німкені; була натхненницею Ф. Ніцше під час створення «Так казав Заратустра»; захоплювала Г. Гауптмана, З. Фрейда. Стосунки між Р. М. Рільке та його обраницею тривали чотири роки і завершилися трагічним розривом. У багатьох віршах поет звертається до своєї коханої, але саме поезія «Орфей. Еврідіка. Гермес» стає епітафією його почуття. Орфей, змальований Р. М. Рільке в цьому вірші, невпевнений, слабкий у своїй вірі. Саме це, на думку поета, стало головною причиною поразки героя, втратою ним своєї коханої Еврідіки.

Для глибшого розуміння авторської позиції слід звернутися до античного контексту вірша. Доречно буде нагадати одинадцятикласникам легенду про Орфея й Еврідіку. Відомо, що у давньогрецькому міфі Гермес йде попереду закоханих. Варто запитати в учнів, чому, на їх думку, Р. М. Рільке змінює композицію: попереду йде Орфей, а Гермес супроводжує Еврідіку? У вірші звертає на себе увагу реакція Еврідіки на слова Гермеса «А він таки оглянувсь». Дівчина лише «безтямно й тихо запитала: «Хто?» [5, с. 113]. Пізнавши смерть, кохана стала чужою для земного Орфея. Саме тому Гермес веде за руку Еврідіку, а не йде попереду, як це змальовано у міфі. Р. М. Рільке акцентує увагу на близькості героїні та підземного світу.

Аналізувати на уроці поезії зі збірки «Сонети до Орфея» варто з урахуванням біографічного контексту. Слушно акцентувати увагу учнів на останньому періоді творчості письменника (1913-1926). Р. М. Рільке тяжко переживав трагедію Першої світової війни, безглузду загибель людей та руйнування культурних пам'яток. Ці події посилили відчуття трагізму, втрати світової гармонії, хаосу та безнадії в поезії митця. Вірші Р. М. Рільке пронизує

передчуття, а потім констатація потрясінь і величезних змін на порозі ХХ ст. У ситуації катастрофічних зрушень він із болісною гостротою фіксує неприкаяність людини. Лише мистецтво могло врятувати людство. Р. М. Рільке «пише про рятівну місію мистецтва, про високе призначення митця, здатного повернути людству духовний зміст «загублених речей»» [6, с. 51]. Цей своєрідний орфізм яскраво виявився у «Сонетах до Орфея» (1922).

На створення «Сонетів до Орфея» вплинули кілька подій із життя автора. По перше, ідеться про знайомство поета з репродукцією зображення Орфея пензля Чіма да Конельяно, що висіла у замку Мюзю. На ній був зображений традиційний міфологічний сюжет гри Орфея на лірі. Другим моментом, що вплинув на появу «Сонетів», був отриманий Р. М. Рільке в січні 1922 року лист від вдови письменника Герхарда Оукама Кнооп. У ньому жінка повідомляла подробиці смерті дочки Віри, яку поет знав ще дитиною. Підзаголовком «Сонетів» стає фраза «Написано замість надгробної пам'ятки Вірі Оукама Кнооп». Роздуми про трагічну долю дівчини викликали у свідомості поета асоціації з романтичною фігурою Орфея. Похмура готика попередньої збірки поета під назвою «Дуїнянські елегії» поступається у «Сонетах до Орфея» світлій життєрадісності, адже Р. М. Рільке утверджує у віршах циклу народження нового життя. Орфей уособлює духовне перетворення реальної митцю дійсності за допомогою мистецтва.

Одним із головних джерел оповіді про Орфея для Р. М. Рільке слугували «Метаморфози» Овідія. Латинсько-французьке видання цієї книги поету подарувала ще в 1920 році польська письменниця Баладіна Клоссовська. Р. М. Рільке прекрасно розумів і тонко відчував мистецтво, духовні цінності різних часів і народів, що яскраво виявилось у його творчості. Митець опрацьовує та художньо інтерпретує мотиви античності й біблійні образи. Звідси й відповідна естетична домінанта його поезії: Р. М. Рільке мислить піднесено, зокрема звертаючись до жанру сонета. Широке використання традицій античності наблизило письменника до позицій неокласиків.

Вивчення зарубіжної літератури формує особистість дитини. Поезія Р. М. Рільке вчить читача самозаглибленню, пошуку істини і Бога в самому собі. Мандрівка Україною і, зокрема, відвідання поетом Києво-Печерської Лаври, справило на нього сильне враження, що відобразилося у збірці «Часосолов». Власне, саме після публікації збірки, за Р. М. Рільке закріпилося звання «релігійного поета». Незважаючи на те, що в одному зі своїх листів автор охарактеризував свою збірку як твір, у якому ліричний суб'єкт розкривається у всій своїй особистій побожності та своєму ставленні до Бога, релігійність у «Часослові» має бути зрозуміла як служіння поетичному мистецтву.

Отже, застосування культурологічної моделі під час вивчення творчості Р. М. Рільке на уроках зарубіжної літератури дає можливість проаналізувати творчість письменника у зв'язку з його життям та історичними подіями часу, з'ясувати особливості творчості як явища мистецтва слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зарубіжна література 10-11 класи. Профільний рівень. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-10-11-profil.pdf> (дата звернення: 25.11.2023).
2. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 1 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
3. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.2 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
4. Паращич В.В. Зарубіжна література (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти / В.В. Паращич, Г.Є. Фефілова, М.В. Коновалова. Харків : Вид-во «Ранок». 2019. 160 с.
5. Рільке Р.М. Поезії. Пер. з нім. М. Бажана; вступ. ст. і прим. Д.С. Наливайка. Київ: Дніпро, 1974. 279 с.
6. Соловцова І. Самотній митець у пошуках примирення зі Всесвітом. Життя і творчість Р.М.Рільке. Зарубіжна література. 2012. № 7–8. С. 46–52.